

Raadsvoorstel (gewijzigd)

Reg.nr. : 9693101
B&W verg. : 2 juni 2020
Commissie : Omgeving
Cie_verg. : 23 juni 2020
Raadsverg. : 7 juli 2020

Onderwerp: Vaststelling Visie energielandschap

1) Status

Op grond van uw bevoegdheid kaders voor beleid op hoofdlijnen te stellen, bieden wij u deze Visie energielandschap ter vaststelling aan. Tevens bieden wij het uitvoeringsprogramma en de zienswijzennota ter kennisgeving aan.

2) Samenvatting

We zijn op weg naar een duurzame gemeente, volgens de recent door uw raad vastgestelde Visie Duurzaam 's-Hertogenbosch. We willen in 2050 een klimaatneutrale gemeente zijn, zoals bepaald in ons Energietransitieprogramma. Hieraan werken we hard door aan de ene kant in te zetten op energiebesparing c.q. het verminderen van de energievraag en aan de andere kant, parallel hieraan, door opwek van (grootschalige) duurzame energie op eigen grondgebied mogelijk te maken.

Onze gemeente, maar ook het Rijk, provincie en de regio hebben de doelstelling om over te schakelen op 100% duurzame energie. We ontvingen verschillende initiatieven voor zonne- en windenergie die hieraan een bijdrage kunnen leveren. Om al dan niet mee te kunnen werken aan deze initiatieven is het wenselijk dat uw raad vooraf kaders stelt waarbinnen en condities waaronder deze initiatieven voor windturbines en/of zonnevelden uitgewerkt kunnen worden. Dit vanwege de impact die de opwekking van energie heeft op inwoners en op het landschap. Deze visie geeft deze kaders en richt zich op de productiemethoden met ruimtelijke impact: zonne- en windenergie. Met deze visie nemen we ook onze verantwoordelijkheid in de regio.

De Visie energielandschap is samen met de inwoners en andere belanghebbenden tot stand gekomen. Op basis van een raadsbesluit in oktober 2018, zijn we aan het begin van 2019 met een innovatief en intensief participatietraject gestart. Met diverse stakeholders: bewoners, eigenaren, mogelijke initiatiefnemers en professionele organisaties. In dit participatietraject hebben we uitgebreid de dialoog gezocht met betrokkenen uit de gemeente om hen te informeren over duurzame energieproductie, om met hen mogelijke locaties voor windturbines en zonnevelden te verkennen en om na te gaan welke randvoorwaarden bij voorkeur te koppelen zijn aan eventuele realisatie van windturbines en zonnevelden. Het participatietraject is in meerdere rondes met publieksbijeenkomsten doorlopen tot en met juni 2019. Op basis van de reacties en output uit de bijeenkomsten is oktober 2019 de ontwerp Visie vastgesteld.

De energietransitie stelt ons ook voor een complexe opgave. Naast de energieopgave spelen er ook andere opgaven in het buitengebied. Denk aan de transitie van de landbouw en de versterking van de ecologische kwaliteit van het gebied. Ook wordt waarde gehecht aan de bestaande landschappelijke kwaliteiten. Door integraal naar de opgaven in het buitengebied te kijken, kunnen naast de energieopgave ook andere opgaven in het buitengebied worden opgelost. In deze visie presenteren we een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. Wij nodigen initiatiefnemers voor wind- en zonne-energie uit om in

hun plannen meerdere doelen met elkaar te verenigen en ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde te creëren. Dit is mogelijk als er sprake is van een zorgvuldig omgevingsproces. De doelstelling van de Visie energielandschap is om een optimale maatschappelijke en ruimtelijke invulling na te streven. En waar noodzakelijk het beschermen van gebieden met natuur-landschappelijke- en cultuurhistorische waarden. We verdelen het buitengebied in 11 landschappelijke deelgebieden. Vervolgens formuleren we drie verschillende strategieën om initiatieven met duurzame energie te beoordelen: vrijwaren, inpassen, en transformeren. Voor elk van de onderscheiden deelgebieden is één van de drie strategieën van toepassing. De strategieën bepalen de mogelijkheden (kaders en voorwaarden) voor zonne- en/of windenergie in die gebieden.

Zonneparken en windturbines hebben impact op de omgeving. Daarom vinden we het belangrijk dat de omgeving niet alleen de lasten heeft van windturbines en zonnenvelden, maar dat ook ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde wordt gecreëerd. Ook worden aanvullende financiële voorwaarden gesteld per initiatief in het kader van maatschappelijke meerwaarde naast de verplichte, provinciale kwaliteitsbijdrage aan het landschap.

De ontwerp Visie heeft gedurende vier weken ter inzage gelegen in het kader van de inspraakprocedure. Er zijn veel zienswijzen ontvangen, in totaal 493 stuks, waarvan 360 met een gelijklopend pamflet.

We vinden het belangrijk om bij plannen in 's-Hertogenbosch samen op te trekken met de omgeving. In de ontwikkeling van de Visie hebben we daar verschillende momenten en manieren voor gehad. Door een signaal van een inspreker bij de raadsavond Informeren en Ontmoeten op 19 mei kwamen wij erachter dat een aantal zienswijzen niet waren meegenomen. Dit betreuen wij uiteraard ten zeerste. We hebben deze situatie zo snel mogelijk rechtgezet. Met de mensen die het aanging, hebben we contact opgenomen en onze excuses aangeboden. Aangezien wij en uw gemeenteraad een open en zorgvuldig participatie -en besluitvormingsproces voorstaan, is tevens besloten het raadsvoorstel door te schuiven. De aanvullende zienswijzen zijn beschouwd en verwerkt in de bijgevoegde zienswijzennota en voorliggend voorstel. De mensen van die betreffende zienswijzen hebben we hierover bericht en hebben de mogelijkheid in te spreken tijdens Informeren en Ontmoeten. Tot slot wordt onderzocht hoe dit in de toekomst te voorkomen.

Het overgrote deel van de bezwaren heeft betrekking op de keuze voor een transformatiezone voor zonne- en windenergie in de Rosmalense polder. Dit zijn bezwaren ingediend door individuen, maar ook door een aantal buurt -of belangenverenigingen. De bezwaren zien op het proces, de vrees voor aantasting van de gezondheid en het woon-en leefklimaat, geschiktheid van de polder voor windenergie, aantasting van het polderlandschap, waardedaling van woningen, schade aan de natuur, onevenredige lusten en lastenverdeling, onzuivere belangenafweging, twijfels over het beleid en de opgave en over de noodzaak voor windenergie.

We begrijpen de weerstand tegen de keuze voor een transformatiezone wind (en zon) in de Rosmalense en Nulandse Polder. Wij gaan daar hierna per argument uitgebreid op in. Onze keuze voor het voornemen om grootschalige duurzame energie op te wekken in de Rosmalense en Nulandse polder is wel gehandhaafd. Naar aanleiding van de zienswijzen zijn aanvullende beschrijvingen en voorwaarden opgenomen om de zorgen van bewoners nadrukkelijker een plaats in de Visie te geven.

Voor het overige zijn zienswijzen ontvangen op meerdere vlakken. Een klein aantal daarvan heeft betrekking op bezwaren tegen zonnepanelen op de grond (Hooge Heide en Dungense polder) en ook op zonnepanelen op water. Verder wordt aangegeven dat keuzes voor strategieën niet altijd even

goed zijn onderbouwd en transparantie missen. Daarnaast heeft de gemeente Sint-Michiëlsgestel aangegeven het niet eens te zijn met de gekozen transformatiezone naar wind bij De Brand / Dungense Polder. De gemeente Maasdriel wil intensiever betrokken worden in het proces met het oog op het voornemen voor grootschalige windenergie in de Rosmalense polder. Het waterschap wil beleidsmatige ruimte voor een extra windturbine bij De Rietvelden op hun eigen terrein. De provincie vindt het een goed onderbouwde Visie, maar vraagt om vrijwaring van de Dungense polder. Rijkswaterstaat heeft aangegeven haar bijdrage op het gebied van duurzame energie te willen leveren in het kader van de Regionale Energie Strategie. Het rijk heeft aangegeven dat het rijksbeleid geen belemmering vormt voor deze Visie. De keuzes in de Visie zijn niet aangepast naar aanleiding van deze zienswijzen. Wel zijn nadere onderbouwingen voor de strategiekeuzes opgesteld.

3) Voorstel:

Het college van burgemeester en wethouders stelt de gemeenteraad voor het volgende te besluiten:

1. In te stemmen met de Visie energielandschap (deel A) en het achtergronddocument (deel B), met inachtneming van de wijzigingen conform de Lijst van wijzigingen Visie energielandschap, waarin vastgesteld wordt dat:
  - De strategie 'vrijwaren' van toepassing is op Maaswaterwaarden, Moerputten, Het Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding;
  - De strategie 'inpassen' van toepassing is op de ontwikkeling van zonne-energie op (zandwin)plassen, Hooge Heide, Dungense polder en Bokhovense polder;
  - De strategie 'transformeren' van toepassing is op zonne-energie voor snelwegen, voor wind- en zonne-energie in de Rosmalense en Nulandse polder en voor windenergie voor De Brand en directe omgeving en Heesch West;
  - De lusten-lasten regeling (uit H.4 Visie deel A) van toepassing is bij de ontwikkeling van duurzame energie, te weten:
    - het streven om conform het Klimaatakkoord 50% van de productie van een ontwikkeling te laten investeren door de lokale omgeving, via een corporatie of aandelen, of door een overheidsinvestering waarbij het rendement op de investering in de lokale omgeving wordt geïnvesteerd;
    - het afdragen aan een omgevingsfonds.
2. De ruimtelijke afwegingen van de voorliggende Visie energielandschap input te laten zijn voor de regionale ontwikkelingen

Steller : Helming

Tel. : 6155392

E-mail : j.helming@s-hertogenbosch.nl

4. Aanleiding en besluitengeschiedenis

We zijn op weg naar een duurzame gemeente, volgens de recent door uw raad vastgestelde Visie Duurzaam 's-Hertogenbosch. We willen in 2050 een klimaatneutrale gemeente zijn, zoals bepaald in ons Energietransitieprogramma. Hieraan werken we hard door aan de ene kant in te zetten op energiebesparing c.q. het verminderen van de energievraag en aan de andere kant, parallel hieraan, door opwek van (grootschalige) duurzame energie op eigen grondgebied mogelijk te maken. Op basis van deze Visie kunnen initiatieven ontplooid worden, die bijdragen aan de doelstelling van de gemeente om over te schakelen op 100% duurzame energie.

Gezien de impact van duurzame energieopwekking op het landschap is een Visie energielandschap noodzakelijk. De Visie energielandschap richt zich dan ook uitsluitend op productiemethoden met ruimtelijke impact. Dit betreft zonne- en windenergie. De Visie is opgesteld om te bepalen waar en onder welke condities het mogelijk is om initiatieven met windturbines en zonnevelden verder uit te werken.

Deze Visie is tot stand gekomen conform de aanpak die uw raad heeft vastgesteld in oktober 2018 ([reg.nr. 8257032](#)). Die aanpak luidde als volgt:

In te stemmen met een open en participatieve werkwijze in de verkenning rond het poldergebied en de opstelling van de Visie energielandschap voor heel het buitengebied van 's-Hertogenbosch, waarin bewoners en andere stakeholders vanaf het eerste moment nauw worden betrokken bij de uitwerking van de Visie en verkenning.

Bij het genoemde raadsbesluit van oktober 2018, nam de raad ook een motie zonneladder aan, waarin uitgesproken is: *Proactief aan te sluiten bij de ontwikkeling van de 'Zonne-ladder' door de Minister*; dit is vervolgens opgevolgd met een kamerbrief van 23 augustus 2019, 'Beantwoording moties Dik-Faber over een zonneladder als nationaal afwegingskader bij inpassing van zonne-energie'. We sluiten met de Visie hierbij aan.

Uw raad heeft eerder in 2008 de doelstelling 's-Hertogenbosch Klimaatneutraal in 2050 vastgesteld. Om uitvoering aan deze doelstelling te geven heeft uw raad op 31 januari 2017 het Energietransitieprogramma 2016 – 2020 vastgesteld (regnr. 6033802). Eén van de actiepunten in het energietransitieprogramma is het ontwikkelen van een ruimtelijke Visie 'energielandschap voor het buitengebied'.

Naast de gemeentelijke besluiten, geven ook het rijksbeleid, regionaal beleid en de taakstellingen per provincie aanleiding voor het opstellen van de Visie. Zo is medio 2019 het nationaal klimaatakkoord vastgesteld en wordt op regionaal niveau gewerkt aan de Regionale Energie Strategie (RES) voor duurzame energie. Met deze Visie nemen we onze verantwoordelijkheid in de regio en leveren we onze bijdrage in het kader van de RES. De kaders van deze Visie zijn leidend geweest voor ons handelen tijdens het opstellen van de RES.

Er wordt binnen de gemeente al hard gewerkt aan verduurzaming en de energietransitie. Met deze Visie geven we verder invulling aan onze verantwoordelijkheid en willen we de energietransitie verder inzetten, in samenspraak met inwoners en met oog op een goede ruimtelijke inrichting en kwaliteit.

Leeswijzer

Hierna wordt per thema de inhoud van de Visie toegelicht. Bij elk thema behandelen we na de inhoudelijke toelichting, de zienswijzen over dat onderwerp en hoe daarmee is omgegaan.

5. Burgerparagraaf / inspraak

5.1 Participatie

Participatietraject 2019

In oktober 2018 besloot uw raad als gezegd dat de Visie energielandschap tot stand moest worden gebracht met een intensief participatief proces. In januari 2019 is gestart met een intensief participatietraject met stakeholders: bewoners, eigenaren, mogelijke initiatiefnemers en professionele organisaties. In dit participatietraject is uitgebreid de dialoog gezocht met betrokkenen uit de gemeente om hen te informeren over duurzame energieproductie, om met hen denkbare locaties voor windturbines en zonnevelden te verkennen en om na te gaan welke randvoorwaarden bij voorkeur te koppelen zijn aan eventuele realisatie van windturbines en zonnevelden.

Het participatietraject is in drietal rondes (informeren-meedenken-meeschetsen over de opgave) met publieksbijeenkomsten doorlopen. In een eerste ronde zijn vijf publieksbijeenkomsten verspreid over de gemeente georganiseerd in de periode januari - maart 2019. Aanvankelijk waren drie bijeenkomsten gepland, maar vanwege de belangstelling is dit uitgebreid naar vijf bijeenkomsten. Hierbij zijn belangstellenden breed geïnformeerd over duurzame energie en is hen (technische) kennis aangereikt. Het doel van de bijeenkomsten was met name bewustzijn te creëren van de energieopgave, en bewoners te informeren over het proces en hen uit te nodigen daarin een bijdrage te leveren. Tijdens deze bijeenkomsten kwam onder meer naar voren dat er veel ideeën waren voor duurzame energieopwekking langs snelwegen en op plassen. Dit heeft geleid tot een uitbreiding van het onderzoeksgebied.

De tweede participatiestap bestond uit twee 'meedenkbijeenkomsten' in mei 2019 om belangstellenden mee te nemen in de (ruimtelijke) dilemma's rond de productie van duurzame energie. Het doel van deze bijeenkomsten was om zoveel mogelijk belangen, meningen, ideeën, bezwaren en argumenten op te halen. Bij deze bijeenkomsten is input opgehaald over de waarden en opgaven in verschillende gebieden. Uit deze bijeenkomst is onder meer gekomen dat gebieden met belangrijke natuur- en cultuurhistorische waarden van energieopwekking moeten worden uitgesloten. Dit uitgangspunt is belangrijke input geweest voor de Visie.

De derde participatiestap bestond uit twee 'schetsbijeenkomsten' in juni 2019, waarin deelnemers onder meer konden meedenken en schetsen aan mogelijke locaties voor windturbines en zonnevelden. Bij deze bijeenkomsten is dieper ingegaan op het onderwerp 'meerwaardecreatie' en is besproken hoe dit kan worden ingevuld. De output van deze bijeenkomsten heeft geleid tot invulling van de eisen met betrekking tot maatschappelijke meerwaarde, en aanvullende financiële voorwaarden. Van alle bijeenkomsten zijn verslagen opgemaakt, die als bijlagen bij de Visie zijn gevoegd.

Het opdelen van het proces in fases 'informeren', 'meedenken' en 'meeschetsen' heeft geleid tot een stapsgewijze dialoog met de inwoners, waarin langzaam naar een concreet eindbeeld werd gewerkt. Dat heeft geleid tot de ontwerp Visie energielandschap, die vanaf 4 november 2019 gedurende vier weken ter inzage heeft gelegen in het kader van de gemeentelijke inspraakprocedure.

Zienswijzen op proces

Op de ontwerp Visie zijn 493 zienswijzen ontvangen (zie paragraaf 5.2), waaronder ook op het proces. Daar gaan we hierna op in. In het merendeel van de zienswijzen staat dat het proces om te komen tot de ontwerp Visie energielandschap niet bekend, onvoldoende en onzorgvuldig was. Het gaat dan met

name om het feit dat mensen niet (tijdig) op de hoogte waren van het voorbereidingsproces van de Visie, onvoldoende zijn betrokken bij de ontwerp Visie of niet persoonlijk op de hoogte zijn gebracht van het voornemen. Ook stellen insprekers dat de Visie zich kenmerkt door een doelredenering en dat de overheid alleen een financieel belang ziet.

Wij vinden het vervelend om te horen dat niet alle bewoners zich voldoende betrokken voelen en dat er gevoelens onder bewoners leven dat de Visie zich kenmerkt door een tunnelvisie, gedreven door financieel belang en doelredenering.

In lijn met het raadsbesluit van oktober 2018 heeft de gemeente een zeer participatieve aanpak met negen bijeenkomsten uitgevoerd voor dit visietraject, zoals hierboven geschetst. Naar onze mening is de visievorming tot stand gekomen via een intensief en zorgvuldig doorlopen participatief proces. We hebben uitgebreid en zorgvuldig gecommuniceerd over de publieksbijeenkomsten en de start van de inspraakperiode, via bekendmakingen in diverse media (de gemeentelijke website, mailingen, gemeenteblad, sociale media, overheid.nl, huis-aan-huis blad Bossche Omroep). De straal van belanghebbenden rondom windturbines, zoals aangehaald in de reacties, is hier niet relevant omdat het om een Visie gaat waarbinnen een gebied aangewezen wordt. Op basis van de Visie kunnen projecten worden ontwikkeld, waarbij omgevingsparticipatie een belangrijk onderdeel is. Op dat moment zullen belanghebbenden huis-aan-huis brieven ontvangen, conform onze gebruikelijke werkwijze.

De termijn waarbinnen een zienswijze kon worden ingediend op de ontwerp Visie Energielandschap bedroeg vier weken. Dit komt overeen met de inspraaktermijn voor buitenplanse afwijkingen van het bestemmingsplan (uitgebreide procedure). Het is geen ongebruikelijke inspraaktermijn. Diegenen die in hun zienswijze hadden verzocht om extra tijd voor het opstellen van (de gronden van) een zienswijze, hebben van ons een redelijke termijn van twee weken gekregen. Er zijn overigens geen reacties buiten deze termijn ingediend. Daarmee is naar ons mening sprake van een zorgvuldige en voldoende inspraaktermijn.

In de reacties wordt daarnaast veelvuldig aangegeven dat het gevoel leeft dat de gemeente slechts een financieel belang heeft en alleen het belang van initiatiefnemers wil dienen.

We willen benadrukken dat wij niet een eenzijdig belang dienen. In lijn met onze publieke verantwoordelijkheid, dienen wij het algemene gemeentelijke belang te dienen. Dat betekent in ieder geval het behartigen en meewegen van de belangen van omwonenden, bedrijven, flora en fauna, ruimtelijke ordening, infrastructuur, etc.. We willen met deze Visie juist bereiken dat we aan de hand van een integrale aanpak en ruimtelijke Visie al deze belangen meewegen bij toekomstige wind- en zonneprojecten. Daarom hebben we in de Visie de maatschappelijke meerwaarde en ruimtelijke kwaliteit als belangrijke uitgangspunten opgenomen en de eis om elk project integraal te benaderen met vroegtijdige omgevingsparticipatie als voorwaarde. Als we alleen een financieel belang zouden hebben, zouden dit soort uitgangspunten niet in de visie zijn opgenomen. Om dit nog sterker te benadrukken, zijn in de visie-uitgangspunten en het handelingsperspectief nadere voorwaarden ten aanzien van woonkwaliteit en natuur toegevoegd.

5.2 Inspraakfase met zienswijzen

Er zijn tijdens de inspraakperiode 493 zienswijzen ontvangen. Aan insprekers die daar om hebben gevraagd, is een termijn van twee weken extra verleend voor het indienen of nader onderbouwen van een zienswijze. Uit de hoeveelheid ontvangen zienswijzen, blijkt dat niet iedereen alle voorstellen uit de voorliggende Visie ondersteunt. Een groot deel van de zienswijzen is gelijklopend. 360 inwoners hebben hun zorgen geuit via een pamflet van Groen Inzicht met acht punten. Daarnaast zijn unieke zienswijzen ingediend met een diversiteit aan zorgen. We vinden het belangrijk om bij plannen in 's-Hertogenbosch samen op te trekken met de omgeving. In de ontwikkeling van de Visie hebben we

daar verschillende momenten en manieren voor gehad. Door een signaal van een inspreker bij de raadsavond Informeren en Ontmoeten op 19 mei kwamen wij erachter dat een aantal zienswijzen niet waren meegenomen. Dit betreuren wij uiteraard ten zeerste. We hebben deze situatie zo snel mogelijk rechtgezet. Met de mensen die het aanging, hebben we contact opgenomen en onze excuses aangeboden. Aangezien wij en uw gemeenteraad een open en zorgvuldig participatie- en besluitvormingsproces voorstaan, is tevens besloten het raadsvoorstel door te schuiven. De aanvullende zienswijzen zijn beschouwd en verwerkt in de bijgevoegde zienswijzennota en voorliggend voorstel. De mensen van die betreffende zienswijzen hebben we hierover bericht en hebben de mogelijkheid in te spreken tijdens Informeren en Ontmoeten. Tot slot wordt onderzocht hoe dit in de toekomst te voorkomen.

Het overgrote deel van de bezwaren heeft betrekking op de keuze voor een transformatiezone voor zonne- en windenergie in de Rosmalense polder. Dit zijn bezwaren ingediend door individuen, maar ook door een aantal buurt- of belangenverenigingen. De bezwaren zien op het proces (zie paragraaf 5.1), de vrees voor aantasting van de gezondheid en het woon- en leefklimaat, geschiktheid van de polder voor windenergie, aantasting van het polderlandschap, waardedaling van woningen, schade aan de natuur, onevenredige lusten en lastenverdeling, onzuivere belangenafweging, twijfels over het beleid en de opgave en over de noodzaak voor windenergie.

Voor het overige zijn zienswijzen ontvangen op meerdere vlakken. Een klein aantal daarvan heeft betrekking op bezwaren tegen zonnepanelen op de grond (Hooge Heide en Dungense polder) en ook op zonnepanelen op water. Verder wordt aangegeven dat keuzes voor strategieën niet altijd even goed zijn onderbouwd en transparantie missen. Naast inwoners, hebben ook een aantal belangenorganisaties hierop gereageerd, zoals het Groene Hart en de Brabantse Milieufederatie. Ook wordt door enkelen bezwaar gemaakt tegen de geplande windturbines bij Heesch West. Daarnaast heeft ook een aantal overheidsorganisaties gereageerd op verschillende aspecten. De gemeente Sint-Michiëlsgestel is het niet eens met de gekozen transformatiezone naar wind bij De Brand / Dungense Polder, en de gemeente Maasdriel wil intensiever betrokken worden in het proces met het oog op het voornemen voor grootschalige windenergie in de Rosmalense polder. Het waterschap wil beleidsmatige ruimte voor een extra windturbine bij De Rietvelden op hun eigen terrein. De provincie vindt het een goed onderbouwde Visie, maar vraagt om vrijwaring van de Dungense polder. Rijkswaterstaat heeft aangegeven haar bijdrage op het gebied van duurzame energie te willen leveren in het kader van de RES. Het rijk heeft aangegeven dat het rijksbeleid geen belemmering vormt voor deze Visie. Tot slot hebben een aantal bedrijven aandacht gevraagd voor het beschermen van hun bedrijfsbelang, en hebben een aantal initiatiefnemers gevraagd rekening te houden met hun planvoornemen. In de zienswijzennota zijn al deze zaken zorgvuldig behandeld en beantwoord. We zullen als gezegd de zienswijzen per thema behandelen.

6. Inhoud

6.1 Doel en focus

De Visie energielandschap richt zich op technieken van duurzame energie met een ruimtelijke impact op ons grondgebied. Dit zijn zonnevelden en windturbines. Hierbij betrekken we naast het buitengebied ook bedrijventerreinen, snelwegen, plassen, kanalen en rivieren. Het doel van de Visie energielandschap is het scheppen van een kader waar en onder welke condities de initiatieven voor windturbines en zonnevelden uitgewerkt kunnen worden.

6.2 Doelstelling, beleid en focus van de Visie

Al in 2008 en vervolgens in 2017 en 2019 heeft de gemeenteraad de doelen vastgesteld voor een klimaatneutraal 's-Hertogenbosch in 2050. 'Klimaatneutraal' staat hierbij voor een situatie waarbij geen CO₂-uitstoot meer plaatsvindt, omdat alleen nog duurzaam opgewekte energie wordt gebruikt. Om 'klimaatneutraal' te bereiken moeten we het energiegebruik drastisch verminderen en parallel daaraan (grootschalig) duurzame energie opwekken om te kunnen voldoen aan de vraag naar energie. De weg naar klimaatneutraal in 2050 is uitgewerkt in het Energietransitieprogramma 2016-2020. De opgaven voor het opwekken van duurzame energie zijn vastgesteld in het Energietransitieprogramma 2016-2020. De ramingen van het energieverbruik en opgaven uit het Energietransitieprogramma zijn recent geactualiseerd in de ramingen voor de regionale energiestrategie (RES).

Om de doelstellingen te bereiken, willen we omschakelen naar duurzame vormen van energieopwekking. Met deze Visie energielandschap zetten we een stap in het realiseren van deze ambitie. De Visie energielandschap stelt ruimtelijke kaders voor het realiseren van duurzame energie op het grondgebied van de gemeente. De Visie energielandschap gaat niet over energiebesparing bij gebouwen en woningen, verduurzamen van de mobiliteit. Het is een ruimtelijke visie en geen totaal Energietransitieprogramma voor de gemeente.

De zonneladder is een belangrijk uitgangspunt voor deze Visie. Zon op daken, de eerste trede van deze ladder, wordt al zoveel mogelijk toegepast in de gemeente. Het is een beleidsuitgangspunt die al in het energietransitieprogramma is opgenomen. Zon op dak is alleen niet genoeg, daarom biedt deze Visie ook ruimte voor grondgebonden zonneparken.

Deze Visie is vanuit de opgave én vanuit de ruimtelijke ordening noodzakelijk en gewenst. Zonder een Visie, heeft de gemeente geen regie op de ruimtelijke inrichting van het buitengebied en zouden we ad-hoc moeten reageren. We creëren met de Visie de uitgangspunten voor een gelijk speelveld, met nadruk op participatie en een goede ruimtelijke ordening.

In een groot deel van de zienswijzen wordt de in de ontwerp Visie gestelde opgave voor opwek van duurzame energie voor het grondgebied van 's-Hertogenbosch in twijfel getrokken. Niet alleen de berekeningswijze is volgens de zienswijzen onjuist, maar ook de uitgangspunten van de berekening. Verder wordt vaak aangegeven dat de ontwerp Visie energielandschap niet in lijn is met het bestaande rijksbeleid of het RES-beleid. Ook wordt gesteld dat de Visie een te beperkte focus heeft. Ook andere technieken dan wind –en zonne-energie zouden moeten worden meegenomen.

Voor de ontwerp Visie is een opgave genoemd, gebaseerd op het Energietransitieprogramma. Deze was destijds juist, maar is inmiddels door de tijd ingehaald. Er wordt nu uitgegaan van de lokale opgave zoals benoemd in de Concept RES Noordoost Brabant, waarin voor 's-Hertogenbosch 1,04 PJ aan hernieuwbaar op te wekken elektriciteit is benoemd. Dit is de bijdrage aan de regionale opgave voor opwek duurzame energie, met een planhorizon van 2030, die alleen betrekking heeft op de gebouwde omgeving. De planhorizon van de Visie is langer. Dit betekent dat het regionale bod een minimum is en dat we, gelet op de gemeentelijke doelstellingen van klimaatneutraal in 2050 waar mogelijk meer kansen willen en moeten pakken. Het is de bedoeling om deze Concept RES eveneens op 12 mei 2020 door de raad te laten vaststellen. De gemeente heeft dus de ambitie om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Dit jaar geldt eveneens voor de rijksoverheid. Het Rijk heeft de doelstelling onder meer vastgelegd in het Klimaatakkoord en de Klimaatwet. Deze actualisering is verwerkt in de definitieve Visie.

Het is juist dat de Visie zich uitsluitend richt op zonne- en windenergie. Zoals hierboven geschetst, is de hoofdreden dat deze technieken de grootste impact kunnen hebben op het landschap. We blijven bij deze focus van de Visie. Deze keuze is naar aanleiding van de zienswijzen nader beschreven.

6.3 Uitgangspunten van de Visie

Integrale aanpak om belangen en doelen te verenigen

De energietransitie stelt de gemeente voor een complexe opgave. Wij moeten nu liefst zo snel mogelijk de opwekking van duurzame energie in het buitengebied mogelijk maken. Daarnaast liggen er ook andere grote opgaven voor het buitengebied, zoals transitie c.q. verduurzaming van de landbouw, versterking van de ecologische kwaliteit en het verbeteren van de recreatieve waarden. Maar ook moeten inwoners en hun leefomgeving worden beschermd en bestaande landschappelijke kwaliteiten zoveel mogelijk worden behouden.

Door integraal naar de opgaven in het buitengebied te kijken, kunnen naast de energieopgave ook andere opgaven in het buitengebied tot een oplossing worden gebracht. In deze Visie presenteren we een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. Wij nodigen initiatiefnemers (dit kunnen ook inwoners of een corporatie zijn) voor wind- en zonne-energie uit om in hun plannen meerdere doelen met elkaar te verenigen en ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde te creëren. Dit is mogelijk als er sprake is van een zorgvuldig omgevingsproces.

In een aantal zienswijzen is gesteld dat de Visie geen integrale aanpak heeft of dat andere belangen dan windenergie ondergeschikt zijn gemaakt. Wij kunnen ons in het geheel niet vinden in deze stellingen uit de zienswijzen. Zoals hierboven geschetst, gaat de Visie bij uitstek uit van een integrale benadering. Dit uitgangspunt werkt op vele plekken in de stukken van de Visie door.

Wel zijn we het eens met het bezwaar dat sommige belangen niet altijd goed waren benoemd in de stukken, ondanks dat dat wel het uitgangspunt was. Dit gaat dan in het bijzonder om de belangen van de woonkwaliteit van omwonenden, inclusief gezondheid, en het belang van natuur. Daarom zijn op enkele plekken in de Visie nadere beschrijvingen en voorwaarden opgenomen om deze belangen sterker te borgen, namelijk in de mogelijke impactbeschrijvingen (par 3.2 deel A), in het uitgangspuntenkader (par 3.5 deel A, zie hieronder) en het Handelingsperspectief (H.2, deel C).

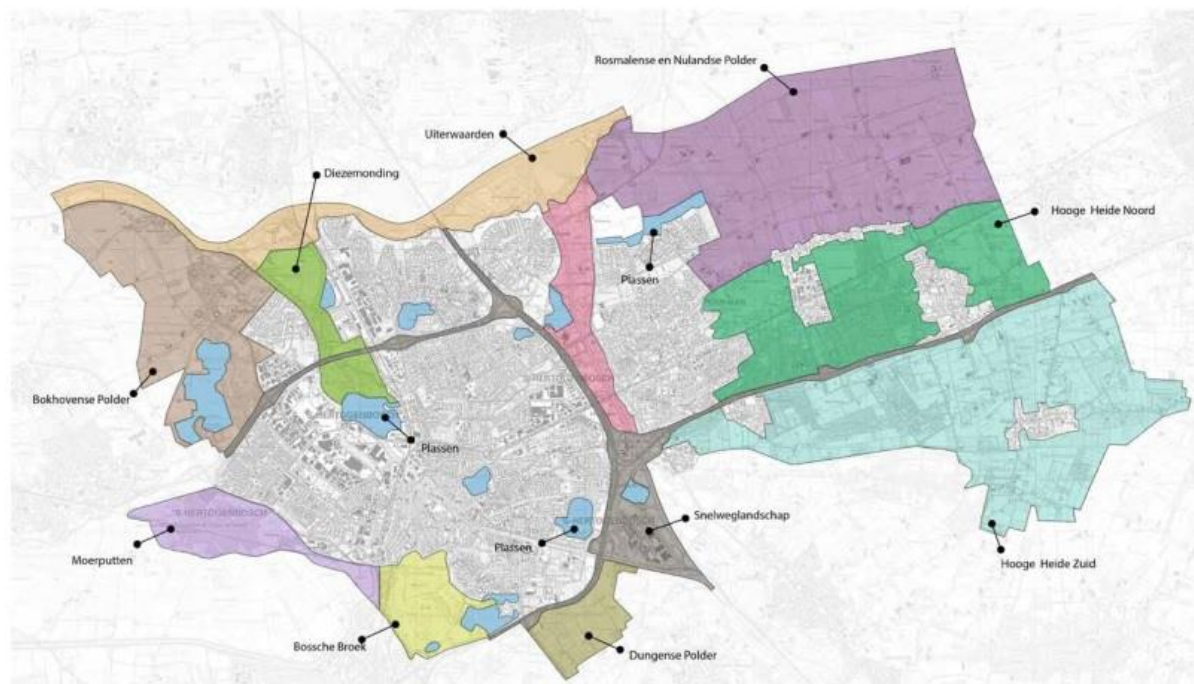
Uitgangspunten integrale ontwikkeling duurzame energie op de gewenste locaties

We kiezen ervoor om energieopwekking mogelijk te maken in een groot deel van ons grondgebied, maar ook om enkele gebieden op basis van hoge landschappelijke, recreatieve, natuur- en cultuurhistorische waarden te beschermen. Daarbij staan onderstaande uitgangspunten centraal:

1. De ontwikkeling van zonne- en windenergie vergt een integrale benadering waarbij meerdere doelen met elkaar worden verenigd.
2. Zonne-energie wordt bij voorkeur ontwikkeld op en rondom snelwegen en één of meerdere (zand)winplassen. Voor de overige gebieden, anders dan bedoeld onder punt 7, bieden we ook mogelijkheden voor zonne-energie.
3. Windenergie wordt ontwikkeld in grootschalige, open landschappen in een grootschalig windpark en op enkele plekken in kleine clusters gekoppeld aan bedrijventerreinen en snelwegen.
4. De ontwikkeling moet leiden tot ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.
5. De ontwikkeling houdt zoveel mogelijk rekening met het woon –en leefklimaat, waaronder gezondheid, van omwonenden, de consequenties hiervan in beeld te brengen, en dit integraal mee te nemen in de afwegingen.
6. De ontwikkeling houdt zoveel mogelijk rekening met natuurwaarden en beschermde soorten flora en fauna, waaronder de (beschermde) weidevogels en vleermuizen.
7. In gebieden met hoge ecologische, landschappelijke, cultuurhistorische en recreatieve kwaliteiten zijn windturbines en zonnevelden in beginsel niet wenselijk. In deze gebieden is geen ruimte voor zelfstandige initiatieven op het gebied van zonne- en windenergie.

6.4 Strategie algemeen

In de Visie zijn drie verschillende strategieën geformuleerd om de ontwikkeling van duurzame energie te sturen: vrijwaren, inpassen, en transformeren. In de Visie wordt het buitengebied van de gemeente onderscheiden in 11 landschappelijke deelgebieden. Voor elk van de onderscheiden deelgebieden is één van de drie strategieën van toepassing.

Deelgebieden

De Visie geeft richting aan de wijze waarop we met zonne- en windenergie willen omgaan. Richten we ons op behoud van het bestaande óf op het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten? Willen we concentreren of spreiden? Willen we de nieuwe vormen van energie zoveel mogelijk aan het zicht onttrekken óf willen we ze etaleren als signaal dat 's-Hertogenbosch de opgave van de energietransitie omarmt? Bij al deze vragen zetten we in op beide opties: We kiezen niet voor 'of' maar voor 'en'.

We kiezen voor het behoud van kwetsbare gebieden (Maasuitewaarden, Moerputten, Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding) door deze te vrijwaren van energieontwikkelingen.

Tegelijkertijd, om (wind)vrije zichten vanuit de stad, de dorpen en het buitengebied te kunnen garanderen, zetten we in op een geconcentreerde ontwikkeling van grootschalige windenergie op één locatie en op de ontwikkeling van twee kleinere clusters van windenergie, gekoppeld aan snelweg en bedrijventerrein. De ontwikkeling van grootschalige windenergie is beoogd in de Rosmalense en Nulandse Polder. Hier loopt een separaat verkenningstraject voor. Onder de strategie van transformeren wordt verder ingegaan op deze keuze.

De ruimte langs snelwegen en rondom knooppunten lijkt geschikt voor opwekking van duurzame energie en moet daarom maximaal worden benut zodat deze een substantiële bijdrage levert aan de invulling van de energieopgave. Dit getuigt bovendien van meervoudig ruimtegebruik. De inrichting

van de snelweg en haar omgeving is tevens een middel om de stad naar de passanten te presenteren en te profileren.

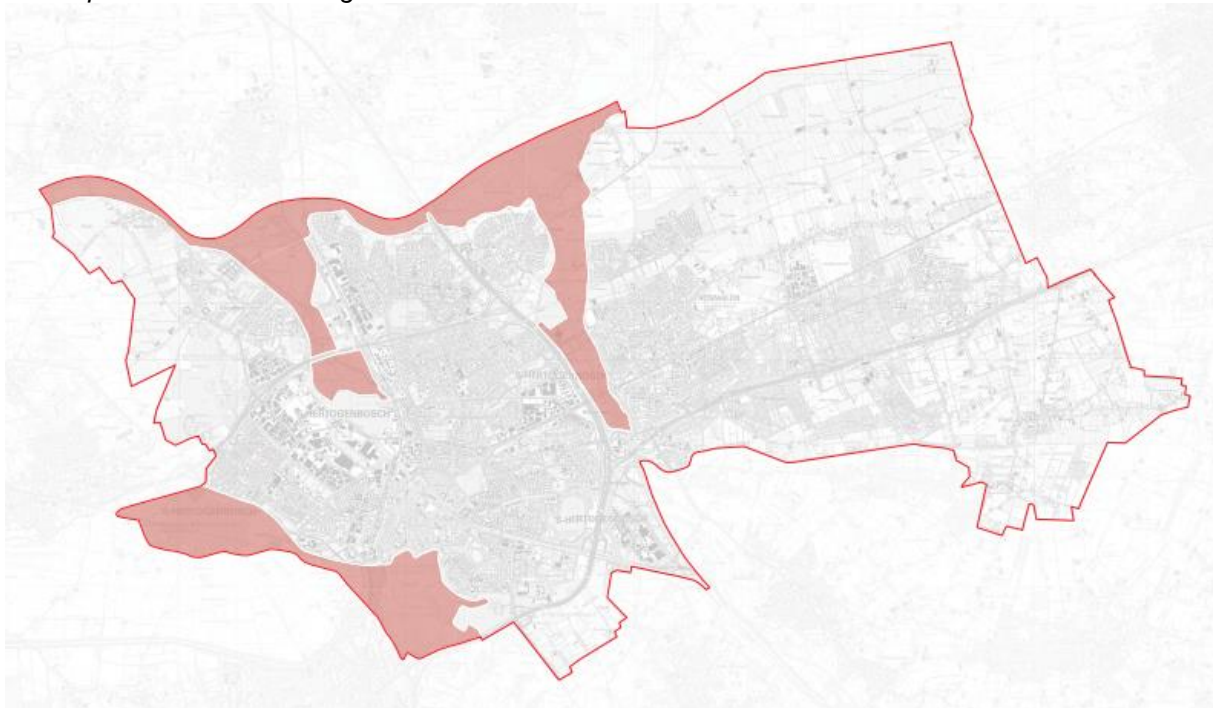
In de landschappen waar de strategie 'inpassen' geldt, zetten we in op een goede landschappelijke inpassing van zonne-energie en zo nodig met aandacht voor het onttrekken aan het zicht. Hierbij is nadrukkelijk als onderdeel van de Visie opgenomen dat moet worden getoetst aan de principes van de zonneladder. Zonnevelden in de open polder zijn vanuit het principe van de zonneladder en zorgvuldig ruimtelijk gebruik niet direct aanvaardbaar. We hebben gelet hierop ervoor gekozen om zonnevelden in de open polder in de eerste tranche voor zonnevelden uit te sluiten – zie hoofdstuk 7 uitvoeringsprogramma.

Per strategie beschrijven we de mogelijkheden voor die strategie en is aangegeven voor welke gebieden deze geldt. Per strategie wordt ook ingegaan op de zienswijzen hierover.

6.5 Strategie Vrijwaren

De strategie 'vrijwaren' is van toepassing op gebieden die vanuit hun landschappelijke, recreatieve, cultuurhistorische en/of ecologische kwaliteit hoge waarden vertegenwoordigen en waar de ontwikkeling van zonne- of windenergie onaanvaardbaar afbreuk doet aan deze gebiedskwaliteiten. Vrijwaren impliceert dat we hier geen zelfstandige energie-initiatieven toestaan. In voorkomende gevallen is op beperkte schaal ruimte om met de ontwikkeling van herwinbare energie aan te sluiten op andere initiatieven.

De strategie 'vrijwaren' is van toepassing op de Maasuitwaerden, Moerputten, Het Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding.

Strategie Vrijwaren

In de zienswijzen is door een aantal insprekers gevraagd om het Sprokkelbosch c.q. de gehele Hooge Heide (zie figuur Deelgebieden) vrij te waren van ontwikkelingen voor duurzame energie, gelet op de

cultuurhistorische en ecologische waarden. Daarnaast hebben insprekers aangegeven graag ook De Dungense polder gevrijwaard te zien, vanwege de cultuurhistorische en natuurwaarden.

De toekenning en waardering van gebieden is zorgvuldig tot stand gekomen, aan de hand van de participatiebijeenkomsten en ruimtelijke analyse. Hieruit is gebleken dat Hooge Heide Noord en Zuid, waaronder het Sprokkelbosch, en de Dungense Polder als gehele gebieden niet zodanige kwaliteiten kennen dat deze uitgesloten moeten worden van zonnevelden (of van wind – alleen Dungense Polder). Het is juist dat de gebieden cultuurhistorische en natuurwaarden hebben (waaronder Natuur Netwerk Brabant). Op NNB gebied of gebieden met cultuurhistorische waarde is de impact anders dan in andere gebieden. Per initiatief in deze gebieden zal gekeken worden naar de (on)mogelijkheden en worden de waarden betrokken in de belangenafwegingen.

De Hooge Heide en Dungense polder worden daarom niet gevrijwaard. De gebiedskeuzen zijn naar aanleiding van de zienswijzen, waaronder deze, nader beschreven in de aanvullende onderbouwing voor de keuzes van strategieën per gebied. Het Sprokkelbosch is een gemeentelijk archeologisch monument. Derhalve is ervoor gekozen om ten aanzien van dit monument een nadere borging op te nemen in de Visie, namelijk dat bij planvorming specifiek rekening moet worden gehouden met dit archeologisch monument in de belangenafweging.

6.6 Strategie Inpassen

In deze gebieden staan we onder voorwaarden van landschappelijke inpassing en het ontwikkelen van ruimtelijke kwaliteit, zonnevelden toe. Bij inpassing mag de ontwikkeling van zonnevelden het bestaande landschap veranderen zolang het niet essentieel van karakter wijzigt. Voor inpassing is de ontwikkeling van een integrale visie nodig. Hierin staat de relatie van de locatie tot zijn ruime omgeving centraal en wordt geconcretiseerd waar de ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde (denk aan verbetering ecologie, recreatie, landbouw of kwaliteit woonomgeving) wordt behaald.

De strategie 'inpassen' is van toepassing op de ontwikkeling van zonne-energie op (zandwin)plassen, in Hooge Heide, Dungense polder en Bokhovense polder.

Strategie Inpassen

Voor de bezwaren uit de zienswijzen die zien op de keuzes voor zones Inpassen in de gebieden Hooge Heide en Dungense polder, verwijzen we naar het kopje Strategie Vrijwaren.

Een aantal insprekers voert aan dat zij het oneens zijn met het uitgangspunt van zonnepanelen op plassen. De plaatsing van zonnepanelen zal bijvoorbeeld zorgen voor de aantasting van het landschap, de natuur verstoren en het recreatieve gebruik aantasten.

Uit de participatiebijeenkomsten en analyses is gebleken dat drijvende zonnepanelen denkbaar zijn op de zandwinplassen van de gemeente. Daarom is gekozen om de strategie inpassen hierop van toepassing te verklaren. Dit betekent niet dat elke plas hiervoor zal worden benut of geschikt is. Er is een grote verscheidenheid aan plassen. Per plas moet de afweging worden gemaakt ten aanzien van de inpasbaarheid, de ruimtelijke kwaliteiten is van de betreffende plas en waar kansen liggen tot het creëren van meerwaarde. Vooralsnog zal één pilot worden uitgevoerd naar de mogelijkheid van het plaatsen van zonnepanelen op een plas (nog nader te bepalen).

6.7 Strategie Transformeren

Algemeen

In deze gebieden kunnen we windenergie en zonne-energie toestaan. Voorwaarde is dat deze ontwikkelingen deel uitmaken van een integrale gebiedsgerichte aanpak waarin alle initiatieven in het gebied worden opgehaald en gewogen. Bij transformatie ontstaan essentieel andere, nieuwe landschappen. In deze gebieden moet het opwekken van duurzame energie samengaan met ruimtelijke kwaliteit en verduurzaming van de omgeving.

De strategie 'transformeren' is van toepassing op zonne-energie in het deelgebied snelwegen, op de ontwikkeling van zonne-energie in de Rosmalense en Nulandse polder, op de ontwikkeling van windturbines in de Rosmalense en Nulandse polder en op de industriegebieden Rietvelden (reeds gerealiseerd), Heesch West (in ontwikkeling) en De Brand.

Strategie Transformeren

Keuze voor 1 locatie grootschalige opwek windenergie en 2 kleinere clusters windenergie

Er is voor gekozen om de opwek van grootschalige energie op één locatie te clusteren. De reden is dat, zoals eerder aangegeven, windvrije zichten moeten blijven bestaan. Er zijn drie gebieden te onderscheiden voor deze keuze (zoals gemotiveerd in de Visie op basis van technische geschiktheid, kwaliteiten en hinder):

- Het gebied tussen Oss en 's-Hertogenbosch
- Het gebied rond de Bokhovense Polder, tussen 's-Hertogenbosch-West en Heusden
- Het gebied vanaf De Brand, richting Sint-Michiëlsgestel, inclusief de Dungense Polder

De gebieden hebben alle drie eigen kwaliteiten en kenmerken, alhoewel de openheid en grootte van het gebied bij alle drie aanwezig is. Daarnaast zijn windparken niet in te passen in het landschap; de impact van windturbines op landschappen is te groot om dit passend te maken bij huidige landschappen die de gebieden kennen. Het gebied transformeert, waarin de turbines een plek krijgen en voor een nieuw landschap zorgen. Om deze reden kan ook niet landschappelijk worden bekeken in welk van de drie gebieden windturbines het best passend zouden zijn.

Er is daarom gekozen om de opgave, het realiseren van duurzame energie, leidend te laten zijn voor de gebiedskeuze. Daarom kiest de gemeente 's-Hertogenbosch nadrukkelijk voor de Rosmalense en Nulandse Polder, omdat deze polder als het grootste open gebied verreweg het beste potentieel heeft voor de energieproductie. Ook kan hier de verbinding worden gemaakt met duurzame energieopwekking in de Lithse en Geffense polder in gemeente Oss. Daarnaast is deze polder het meest geschikt voor de opgave van het maken van een integraal plan.

De kleinschalige locaties zijn beoogd bij bedrijventerreinen Heesch West en De Brand, en zijn gekoppeld aan zowel snelweg als bedrijventerrein, waardoor er extra kansen zijn voor verduurzaming van deze gebieden.

Traject Duurzame Polder

Voor de planvorming voor de polder loopt een separaat traject, genaamd Duurzame Polder. In dit traject, dat samen met de gemeente Oss en de provincie wordt georganiseerd, komen alle belangen samen, waarvoor inmiddels ook al een groot aantal bijeenkomsten is georganiseerd. In deze verkenning worden drie scenario's uitgewerkt en uiteindelijk een voorkeursscenario aan uw raad voorgelegd. Dit wordt na het zomerreces ter vaststelling aan uw raad voorgelegd.

Het is mogelijk dat uit dit traject aangepaste uitgangspunten volgen ten opzichte van het handelingsperspectief. Met de vaststelling van deze Visie door de gemeenteraad wordt een voorbehoud gemaakt voor de uitwerking van de ontwikkelingen in de Rosmalense en Nulandse polder, namelijk dat in de nabije toekomst mogelijk nog nadere afwegingen voor dit gebied worden gemaakt. De resultaten van de verkenning zijn leidend voor het vervoltraject. Hierbij kan echter alleen gemotiveerd en onderbouwd worden afgeweken van de Visie energielandschap.

In de zienswijzen is aangegeven dat de keuze voor de opwek van grootschalige windenergie in de Rosmalense polder niet juist is vanwege een veelheid aan redenen en ook niet voldoende onderbouwd is. Er leeft weerstand tegen deze keuze, zo blijkt uit het pamflet dat vaak is ingediend. Er zijn met name bezwaren geuit over de keuzes in de Visie, vrees voor aantasting gezondheid, woon- en leefklimaat en van de polders, waardedaling van woningen, aantasting van de polder, onevenredige lusten en lastenverdeling, onzuivere belangenafweging, twijfels over het beleid en de opgave en over de noodzaak voor windenergie.

Onderstaand zijn de belangrijkste bezwaren en passages uit de zienswijzennota ten aanzien van de keuze voor de Rosmalense polder opgenomen.

Status keuze en status Visie

Er is op dit moment geen sprake van een project. Met de vaststelling van voorliggende Visie bevestigt uw raad nu (eerder is dit al uitgesproken met het raadsbesluit van oktober 2018) dat uw raad de opwekking van grootschalige duurzame energie in deze polder beleidsmatig acceptabel acht. Ook betekent de aanwijzing van een zone transformeren wind en zon niet dat hiermee de intentie wordt uitgesproken direct naast de woonkern van De Groote Wielen windturbines te plaatsen. Mocht het tot een project komen, dan is de nabijheid van windturbines tot de woonkern een belangrijk element in de planvorming. Hierbij wordt uitgegaan van de geldende wettelijke regels en normen. De reden dat de transformatiezone zo breed is gekozen, tot aan de woonkern, heeft ermee te maken dat het gebied van de Rosmalense en Nulandse polder als geheel zal transformeren. We beschouwen het daarom als één groot gebied dat onderzocht moet worden als een initiatief opgestart wordt.

Gezondheid

Insprekers stellen dat het aspect van de gezondheid onderbelicht is. Er leven zorgen op het gebied van het geluid van windturbines. De vrees van insprekers voor nadelige effecten op de gezondheid is concreet. De Visie is echter een visie op hoofdlijnen, benaderd vanuit landschap en ruimtelijke kwaliteiten. Er is nog geen onderzoek gedaan, omdat er nog geen concrete planvorming is, maar er zijn wel veel gegevens bekend uit de literatuur en jurisprudentie. In de zienswijzennota en in de Visie is naar aanleiding van de zienswijzen nadere informatie op basis van literatuur en jurisprudentie opgenomen. Hieruit blijkt dat er op basis van de bekende informatie geen rechtstreeks verband kan worden aangetoond tussen windturbinegeluid en gezondheidseffecten zoals hoge bloeddruk, slaapoverlast of ziektes. We volgen hierin de geldende wettelijke normen. Op voorhand wordt dan ook niet aangenomen dat er sprake is van onaanvaardbare gevaarlijke gevolgen voor bewoners als gevolg van de geluidproductie van beoogde windturbines. We hebben begrip voor de zorgen over geluid of gezondheid, maar een nader onderzoek naar geluid en gezondheid zal worden uitgevoerd op het moment van concrete planvorming.

Naar aanleiding van de zienswijzen zijn in de Visie enkele nadere voorwaarden opgenomen ten aanzien van gezondheid en woonkwaliteit, om zo bewoners meer zekerheid te bieden dat deze aspecten in de belangenafweging worden meegenomen bij toekomstige initiatieven. Dit gaat onder meer concreet om de toevoeging van de volgende waarborgen in de Visie:

De ontwikkeling houdt zoveel mogelijk rekening met het woon –en leefklimaat, waaronder gezondheid, van omwonenden, de consequenties hiervan in beeld te brengen, en dit integraal mee te nemen in de afwegingen. (par 3.4 deel A)

En de toevoeging van een alinea in het Handlingsperspectief (Deel C, par. 2.2):

Houd zoveel mogelijk rekening met woon –en leefklimaat inwoners

In de zienswijzennota zijn de andere toevoegingen te vinden.

Keuze sluit niet aan op ruimtelijk beleid en het waait niet genoeg

Insprekers stellen dat de Rosmalense polder niet geschikt is voor windenergie, gelet op het geldende beleid, het feit dat het niet genoeg waait en gelet op de beperkingen uit de provinciale verordening. De keuze voor grootschalige windenergie in de Rosmalense polder is in lijn met het provinciaal, regionaal en ruimtelijk beleid. Wat windenergie betreft is het windaanbod op verschillende locaties in Nederland verschillend. We hebben echter niet de situatie dat we kunnen kiezen; zowel locaties met veel wind (op zee, aan de kust) als locaties met een iets lager windaanbod zullen benut moeten worden voor windenergie om de doelstelling te halen. Het feit dat andere locaties (ook) geschikt zijn betekent niet dat de Rosmalense polder niet geschikt is. Deze locatie is geschikt voor de opwek van windenergie.

Bescherm polderlandschap

Insprekers vrezen voor aantasting van het polderlandschap, de verandering voor het landschap en de natuur zal erg groot zijn.

Het polderlandschap van de Rosmalense polder heeft ruimtelijke kwaliteiten, zoals de openheid en het weidevogelgebied. Windturbines zullen door hun afmetingen zeker invloed hebben op het landschap. De transformatie van de polder zal het karakter van de polder veranderen, dat is ook het kenmerk van transformatie. Tegelijkertijd moeten ook bij een transformatie de kernkwaliteiten van het landschap zoveel mogelijk gehandhaafd blijven. Via de integrale aanpak, gecombineerd met de aanvullende waarborgen ten aanzien van gezondheid en woonkwaliteit, proberen we deze gevolgen voor de omgeving zoveel mogelijk te beperken en waar mogelijk de ruimtelijke kwaliteit te versterken (denk aan recreatie, natuur, etc).

Handhaving keuze plus aanvullende motiveringen en waarborgen

Wij begrijpen de door insprekers aangedragen argumenten. We handhaven echter de keuze voor de transformatiezone voor wind en zon in de Rosmalense polder. Naar aanleiding van de zienswijzen zijn de onderbouwingen voor de keuze voor de Rosmalense polder uitgebreid, en zijn op diverse punten nadere waarborgen en voorwaarden opgenomen ten aanzien van gezondheid en woonkwaliteit. Zo proberen we de zorgen van omwonenden te ondervangen.

Kleinschalig cluster windenergie De Brand / Dungense polder

Er is ook een zienswijze ingediend tegen de keuze voor een transformatiezone voor windenergie bij de Dungense polder en de Brand, gelet op de cultuurhistorische en natuurwaarden van dit gebied. Bij de strategie Vrijwaren is beschreven dat deze waarden niet zodanig zijn dat het gebied dient te worden gevrijwaard. Deze keuze voor de transformatiezone wind wordt gehandhaafd.

6.8 Meerwaarde / Lusten - lasten

De gemeente presenteert in deze Visie een innovatieve benadering die erop gericht is om initiatieven voor duurzame energie op de meest optimale wijze mogelijk te maken. We vinden het namelijk belangrijk dat de omgeving niet alleen de lasten heeft van windturbines en zonnepanelen, maar dat ook ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde wordt gecreëerd. Om hieraan invulling te geven, moet een initiatiefnemer in het plan uitleggen hoe en op welke wijze het initiatief meerwaarde geeft aan de directe omgeving. Hierbij gaat het om aan andere thema's en opgaven, zoals verduurzaming van de omgeving, stimuleren van recreatie, natuurontwikkeling, verduurzaming van de landbouw, wateropgave en dergelijke. Per project is maatwerk nodig, omdat de mogelijkheden en kansen afhangen van de locatie en verdere omstandigheden. De visie geeft initiatiefnemers een leidraad om na te denken over optimale aansluiting van hun initiatief op de omgeving, en op welke wijze er met het initiatief aan meerdere doelen kan worden bijgedragen.

Ook worden aanvullende financiële voorwaarden gesteld per initiatief in het kader van maatschappelijke meerwaarde naast de verplichte, provinciale kwaliteitsbijdrage aan het landschap. In lijn met het Klimaatakkoord streven we naar evenwichtige eigendomsverdeling van duurzame productie in een gebied waarbij er naar gestreefd wordt dat 50% van het eigendom van de productie terecht komt bij de lokale omgeving. Hierbij zijn er twee opties: het is een mogelijkheid dat omwonenden zelf kunnen investeren via aandelen of een coöperatie, of dat een overheidsorganisatie geld investeert, waarbij het rendement op de investering in de lokale omgeving wordt geïnvesteerd. Bij die laatste optie profiteert de omgeving zonder zelf te hoeven te investeren.

Daarnaast wordt vanuit het initiatief een nader uit te werken bijdrage gestort in een omgevingsfonds met een onafhankelijk bestuur dat erop toeziet dat de gelden uit het fonds worden ingezet voor

duurzame ruimtelijk - maatschappelijke doeleinden ten behoeve van de versterking van de omgeving. Dit zal nog nader worden uitgewerkt.

Omdat duurzame energieprojecten aan een breed pakket van eisen en doelen moeten voldoen, zal in de uitwerking per project het redelijkheidsbeginsel worden toegepast. Dit betekent dat als in redelijkheid - gezien bijvoorbeeld de omvang van het project of de specifieke situatie - niet verwacht kan worden dat een initiatiefnemer aan alle eisen en doelen voldoet, we het recht behouden om onderbouwd af te wijken.

In de zienswijzen is veelvuldig aangegeven dat de ontwerp Visie weinig aandacht schenkt aan een rechtvaardige verdeling tussen lusten en lasten. Ook is meerdere keren aangegeven dat de lasten van de stad bij de dorpen wordt neergelegd en dat de woningen in waarde zullen dalen.

Vaak leeft het gevoel dat de lusten en lasten niet evenwichtig worden verdeeld: de initiatiefnemer van een windpark of zonneveld verdient als enige geld, terwijl de directe omgeving er alleen overlast van heeft. Met deze visie zorgt de gemeente er juist voor dat deze onbalans in evenwicht wordt gebracht.

We zijn van mening dat de Visie vanuit haar integrale aanpak en lusten-lasten regeling juist een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van lusten en lasten voorstelt. Het klopt dat het landschap wijzigt met de komst van windturbines of zonnevelden, maar tegelijk stelt de gemeente als voorwaarde dat elk initiatief integraal benaderd moet worden, waarbij veel mogelijk rekening moet worden gehouden met woonkwaliteit van omwonenden. Ook is het uitgangspunt een goede ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde. Dit alles in combinatie met een zorgvuldige omgevingsparticipatie en maatregelen ten gunste van de omgeving (hoofdstuk 4 van de Visie, deel A).

Het is, zo blijkt uit de motivering in de Visie, en ook praktisch, niet mogelijk grootschalige windenergie in de stad aan te leggen. De visie gaat over het realiseren van windturbines en zonnevelden. Dit betekent niet dat er in de stad niets moet gebeuren. Ook daar zijn maatregelen nodig om klimaatneutraal te worden, zoals zonnepanelen, woningisolatie, ledverlichting of aardgasvrije woningen. Mede naar aanleiding van de zienswijzen is de regeling in hoofdstuk 4 van de Visie (Deel A) in beperkte mate aangepast, om het stuk waar nodig te verhelderen.

6.9 Handelingsperspectief (Uitvoeringsprogramma, Deel C)

Om de Visie energielandschap praktisch te maken voor initiatiefnemers, is aan deze Visie een handelingsperspectief gekoppeld (Deel C). Daarin zijn alle uitgangspunten van de Visie opgenomen en wordt beschreven welke stappen een initiatiefnemer moet doorlopen om tot uitvoering te komen. Ruimtelijk gezien houdt het handelingsperspectief in dat de initiatiefnemer integraal naar het gebied in de bredere context moet kijken en moet aantonen dat de ontwikkeling van een zonneweide of een windpark meerwaarde creëert. Daarbij moet deze ontwikkeling het mogelijk maken dat er bijvoorbeeld nieuwe landschappelijke, ecologische of recreatieve kwaliteit aan het landschap wordt toegevoegd. Dit vraagt om ontwerp onderzoek naar het laad- en aanpassingsvermogen van de locatie. In het handelingsperspectief is een stappenplan opgenomen voor initiatiefnemers voor het doorlopen van een planvormingsproces. Hierin is het omgevingsproces een belangrijk onderdeel.

6.10 Conclusie

Naar aanleiding van de zienswijzen is een aantal aanvullingen en aanpassingen doorgevoerd in de Visie energielandschappen. De belangrijkste aanpassingen luiden als volgt:

- Aansluiting bij opgave duurzame energie bij Concept RES Noordoost Brabant in samenhang met gemeentelijke ambitie klimaatneutraliteit (ambtshalve wijziging maar ook verduidelijkt naar aanleiding van zienswijzen) (par. 1.1 Visie Deel A en par 1.2 Visie deel B)
- Aanvullende onderbouwing en weging voor keuze transformatiezone wind Rosmalense Polder toegevoegd (par. 3.6 Visie deel A)
- Aanvullende onderbouwing en weging voor keuze strategieën per gebied toegevoegd (par. 3.6 visie deel A)
- Aanvullende motivering inzake gezondheid toegevoegd (par 3.2 Visie deel A)
- Extra waarborgen opgenomen ten aanzien van woon – en leefklimaat en gezondheid opgenomen in de uitgangspunten van de Visie (par 3.2, 3.4, 3.5 deel A) en in paragraaf 2.2 van het Handelingsperspectief (Visie deel C)
- Extra waarborg natuur opgenomen in de uitgangspunten van de Visie (par 3.5 deel A)
- Voorwaarden maatschappelijke participatie verduidelijkt (par 4.2 Visie deel A)
- Nieuwe voorwaarde bescherming archeologisch monument in Hooge Heide – Sprokkelbosch (par 4.5 Visie deel B)
- Aanvullende motivering ten aanzien van technieken duurzame energie toegevoegd (par 1.3 Visie deel B)

Alle wijzigingen in de Visie zijn weergegeven in de bijgevoegde Lijst van wijzigingen, waarin ook een onderscheid is gemaakt in de wijzigingen op basis van zienswijzen en ambtshalve wijzigingen.

7. Uitvoering

Wij willen na vaststelling van de Visie direct starten met het in behandeling nemen van initiatieven. Aan de Visie is een uitvoeringsprogramma gekoppeld voor wind- en zonne-energie. Dit document is als bijlage bij dit voorstel opgenomen. In het uitvoeringsprogramma zijn nadere kaders gesteld om een eerste tranche van projecten te selecteren die als eerste in behandeling zal worden genomen. Voor zonne-energie is in het uitvoeringsprogramma voor deze eerste fase van projecten een plafond aan hectare zonnepanelen gesteld en is een prioriteit aangebracht voor de soort projecten die zullen worden behandeld. De redenen hiervoor zijn tweeledig: enerzijds wil de gemeente ervaringen opdoen met het proces van planvorming voor grondgebonden zonneparken en hier lering uit trekken. Anderzijds wordt met de ruimtelijke prioritering rechtgedaan aan de principes van de zonneladder.

8. Relatie met de Omgevingswet

De Visie Energielandschap wordt onderdeel van het raamwerk van de Bossche Omgevingsvisie en wordt opgenomen in het Koersdocument dat dit najaar aan de Raad wordt voorgelegd. De Bossche Omgevingsvisie wordt een integrale visie op de fysieke leefomgeving en de ruimtelijke ambities, prioriteiten en keuzes die gezamenlijk gemaakt worden. Naast het feit dat de gemeente te allen tijde een belangrijke rol blijft houden bij de afweging van belangen, zullen we steeds meer samenwerken met inwoners en ondernemers vanuit gelijkwaardige rollen. Inwoners, ondernemers en organisaties vragen ook om deze verandering op het gebied van dienstverlening, transparantie en digitalisering. Ook deze Visie Energielandschap is daarom al in de geest van de Omgevingswet tot stand gekomen. Idealiter werk je van breed naar smal, echter de ontwikkelingen in de stad vragen vandaag al richtinggevend uitspraken van de raad. Vandaar dat we parallel aan het gezamenlijke traject dat we uitgestippeld hebben op weg naar een Bossche Omgevingsvisie, al doorpakken op enkele deelopgaven die later bouwstenen worden van de Omgevingsvisie, zoals deze Visie Energielandschap die nu voor u ligt. Hierin staat integrale gebiedsontwikkeling centraal dat past

binnen de Omgevingsplannen die in het kader van Omgevingsvisie opgesteld gaan worden. Net als de Visie Energielandschap kent de Bossche Omgevingsvisie geen einddatum en schetst het gewenste perspectief en kader om mee te werken zonder een blauwdruk te geven van de uiteindelijke situatie.

9. Duurzaamheid

We zijn op weg naar een duurzame gemeente, volgens de recent door uw raad vastgestelde Visie Duurzaam 's-Hertogenbosch. We willen in 2050 een klimaatneutrale gemeente zijn, zoals bepaald in ons Energietransitieprogramma. Hieraan werken we hard door aan de ene kant in te zetten op energiebesparing c.q. het verminderen van de energievraag en aan de andere kant, parallel hieraan, door opwek van (grootschalige) duurzame energie op eigen grondgebied mogelijk te maken. De raad heeft eerder in 2008 de doelstelling 's-Hertogenbosch Klimaatneutraal in 2050 vastgesteld. Om uitvoering aan deze doelstelling te geven heeft uw raad op 31 januari 2017 het Energietransitieprogramma 2016 – 2020 vastgesteld. Eén van de actiepunten in het energietransitieprogramma is het ontwikkelen van een ruimtelijke Visie 'energielandschap voor het buitengebied'. Dit voorstel geeft uitvoering aan dit duurzaamheidsbeleid.

10. Risicoparagraaf

Indien dit voorstel niet wordt vastgesteld, heeft de gemeente geen beleid ten aanzien van initiatieven voor de opwekking van duurzame energie.

11. Financiële paragraaf

Niet van toepassing.

Hoogachtend,
Burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch,
De gemeentesecretaris, De burgemeester,

drs. B. van der Ploeg

drs. J.M.L.N. Mikkers

Bijlagen:

1. Visie energielandschap inclusief het Achtergronddocument (Deel A en B)
2. Uitvoeringsprogramma (Deel C)
3. Zienswijzennota Visie energielandschap
4. Lijst van wijzigingen

De gemeenteraad van 's-Hertogenbosch in zijn openbare vergadering van 7 juli 2020;

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders d.d. 24 maart 2020, regnr. 9693101 en in aanvulling daarop 2 juni 2020, regnr. 10039951, met de bijgevoegde vastgestelde zienswijzennota;

overwegende, dat zij zich met de inhoud van dit voorstel kan verenigen;

gelet op de Gemeentewet en de Wet ruimtelijke ordening

Besluit

1. In te stemmen met de Visie energielandschap (deel A) en het achtergronddocument (deel B), met inachtneming van de wijzigingen conform de Lijst van wijzigingen Visie energielandschap, waarin vastgesteld wordt dat:
  - De strategie 'vrijwaren' van toepassing is op Maasuitwaarden, Moerputten, Het Bossche Broek, Kanaalpark en Diezemonding;
  - De strategie 'inpassen' van toepassing is op de ontwikkeling van zonne-energie op (zandwin)plassen, Hooge Heide, Dungense polder en Bokhovense polder;
  - De strategie 'transformeren' van toepassing is op zonne-energie voor snelwegen, voor wind- en zonne-energie in de Rosmalense en Nulandse polder en voor windenergie voor De Brand en directe omgeving en Heesch West;
  - De lusten-lasten regeling (uit H.4 Visie deel A) van toepassing is bij de ontwikkeling van duurzame energie, te weten:
    - het streven om conform het Klimaatakkoord 50% van de productie van een ontwikkeling te laten investeren door de lokale omgeving, via een corporatie of aandelen, of door een overheidsinvestering waarbij het rendement op de investering in de lokale omgeving wordt geïnvesteerd;
    - het afdragen aan een omgevingsfonds.
2. De ruimtelijke afwegingen van de voorliggende Visie energielandschap input te laten zijn voor de regionale ontwikkelingen

's-Hertogenbosch,
De gemeenteraad voornoemd,
De griffier,

De voorzitter,

drs. W.G. Amesz

drs. J.M.L.N. Mikkers